
I. HISTORICAL AND POLITICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2520-7474.6(26)2017.1

UDC 94(477-25):378 «18»

**SCHOOL OF HISTORIANS OF ST. VOLODYMYR UNIVERSITY
AT THE END OF 40`S – IN THE MIDDLE OF 60`S OF THE XIX CENTURY
(TO THE HISTORIOGRAPHY OF QUESTION)**

PhD in History, Associate Professor, Olha Tarasenko

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

We honored the historians of St. Volodymyr University Professors P. V. Pavlov, O. I. Stavrovsky, V. Ya. Shul`gin. We analyzed the historiography of the second half of the XIX – the beginning of the XXI century which is devoted to the study of life, teaching, and scientific activity of these teachers. We proved that the period of teaching and scientific activity of P. V. Pavlov, O. I. Stavrovsky, V. Ya. Shul`gin at the St. Volodymyr University from the end of 40's till the middle of 60's of the XIX century was the time of the second period of formation of the School of Historians of the St. Volodymyr University of the XIX century. We noted that historians of the St. Volodymyr University of the XIX century P. V. Pavlov, O. I. Stavrovsky, V. Ya. Shul`gin were among the founders of Ukrainian historical education and science. We emphasized that the study of the history of the formation and development of the School of Historians of the St. Volodymyr University of the XIX century has the great importance for understanding the formation and development of University historic education and science in the XIX at the beginning of the XXI centuries in general.

Keywords: P. V. Pavlov, O. I. Stavrovsky, V. Ya. Shul`gin, the second period of the formation of the School of Historians of St. Volodymyr University, the end of 40`s - the middle of the 60's of the XIX century, Kyiv.

кандидат історичних наук, доцент, Тарасенко О. О. Школа істориків університету св. Володимира у кінці 40-х – середині 60-х років хіх ст. (до історіографії питання)/ Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

Пошанувано істориків Університету Св. Володимира професорів П. В. Павлова, О. І. Ставровського, В. Я. Шульгіна. Проаналізовано історіографію другої третини ХІХ – початку ХХІ ст., яка присвячена вивченню життя, викладацької, наукової діяльності зазначених викладачів. Доведено, що період викладацької та наукової роботи П. В. Павлова, О. І. Ставровського, В. Я. Шульгіна. в Університеті Св. Володимира у кінці 40-х – середині 60-х років ХІХ ст. став другим періодом започаткування становлення Школи істориків Університету Св. Володимира ХІХ ст. Наголошено, що історики Університету Св. Володимира ХІХ ст. П. В. Павлов, О. І. Ставровський, В. Я. Шульгін були серед фундаторів української історичної освіти і науки. Підкреслено, що дослідження історії становлення та розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира ХХ ст. має вагоме значення для розуміння становлення та розвитку університетської історичної освіти і науки у ХІХ – на початку ХХІ ст. у цілому.

Ключові слова: П. В. Павлов, О. І. Ставровський, В. Я. Шульгін, другий період становлення Школи істориків Університету Св. Володимира, кінець 40-х – середина 60-х років ХІХ ст., Київ.

кандидат исторических наук, доцент, Тарасенко О. А. Школа историков университета св. Владимира в конце 40-х – середине 60-х годов хіх ст. (к историкографии вопроса)/ Киевский университет имени Бориса Гринченка, Киев, Украина

Мы почтили данью уважения историков Университета Св. Владимира профессоров П. В. Павлова, А. И. Ставровского, В. Я.

Шульгина. Мы проанализировали историографию второй трети XIX – начала XXI ст., которая посвящена изучению жизни, преподавательской, научной деятельности указанных преподавателей. Мы доказали, что период преподавательской и научной работы П. В. Павлова, А. И. Ставровского, В. Я. Шульгина в Университете Св. Владимира в конце 40-х – середине 60-х годов XIX ст. стал вторым периодом становления формирования Школы историков Университета Св. Владимира XIX ст. Мы акцентируем, что историки Университета Св. Владимира XIX в. П. В. Павлов, А. И. Ставровский, В. Я. Шульгина были среди основателей украинского исторического образования и науки. Мы подчеркиваем, что исследование истории становления и развития Школы историков Университета Св. Владимира XX в. имеет большое значение для понимания становления и развития университетского исторического образования и науки в XIX - начале XX ст. в целом.

Ключевые слова: П. В. Павлов, А. И. Ставровский, В. Я. Шульгин, второй период становления Школы историков Университета Св. Владимира, конец 40-х – середина 60-х годов XIX в., Киев.

Вступ. Школа істориків Київського Імператорського Університету Св. Володимира, як корпорація особистостей, об'єднаних за професійною ознакою як історики, формувалася протягом XIX – початку XX ст. із викладачів, які працювали на кафедрах всесвітньої та російської історії. Їх наукова діяльність і спадщина відносились до різних наукових напрямів і течій, але всі вони, як корпорація істориків, належали тому вищому навчальному закладу, в якому працювали. Враховуючи це, ми вважаємо, що маємо право об'єднати їх під назвою Школи істориків Університету Св. Володимира XIX ст. Історики Університету Св. Володимира XIX ст. були серед фундаторів

української історичної освіти і науки. Вивчення історії становлення та розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира ХХ ст. має вагомим значення для розуміння становлення та розвитку університетської історичної науки у ХІХ –початку ХХІ ст. у цілому. Автор статті досліджує проблему «Школа істориків Університету Св. Володимира в історіографії ХІХ – початку ХХІ ст.» [1-6].

Актуальність статі полягає у пошануванні істориків Університету Св. Володимира професорів П.В. Павлова, О.І. Ставровського, В.Я. Шульгіна.

Мета статті: визначити історіографію другої половини ХІХ – початку ХХІ ст., яка присвячена життю, викладацькій і науковій діяльності істориків Університету Св. Володимира П.В. Павлова, О.І. Ставровського, В.Я. Шульгіна та довести, що період їхньої викладацької та наукової роботи у закладі у кінці 40-х – середині 60-х років ХІХ ст. склав другий період формування Школи істориків Університету Св. Володимира ХІХ ст.

Дослідження про П. В. Павлова. Життєвий та науковий шлях Платона Васильовича Павлова було розглянуто в ювілейному виданні «Биографического словаря профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884)» [7, с. 533-537]. Енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона у 1897 р. надав короткі відомості про історика [8], через сто років замітка про історика були розміщена в Електронній енциклопедії Київського національного університету імені Тараса Шевченка [9]. У своїх спогадах П. В. Павлова згадували студенти О. В. Романович-Славатинський [10], В. Г. Авсеєнко [11], В. О. Португалов [12] та М.І. Костомаров [13]. Докторську дисертацію П. В. Павлова [14] проаналізували у 1850 р. К. Д. Кавелін, С. М. Соловйов, М. П. Погодін [15; 16; 17].

У 1908 р. М. Лемке стисло окреслив життя і наукову спадщину вченого [18]. В 1955 р. у журналі «Исторические записки» була надрукована прощальна лекція професора Павлова, яку він виголосив студентам Університету Св. Володимира у грудні 1859 р., залишаючи заклад [19]. Про керівництво професора Павлова організацією перших недільних шкіл у Києві та його вплив на студентство згадали дослідники вивчаючи діяльність Харківсько-Київського таємного товариства [20; 21; 22] та розглядаючи діяльність революціонерів – демократів на Україні у другій половині 50-х – початку 60-х років XIX ст. [23]. Звернення попечителя Київського навчального округу М. І. Пирогова до влади про відкриття недільних шкіл у Києві та про доручення керувати ними П. В. Павлову висвітлені у його листах, надрукованих у 1985 р. у «Вибраних педагогічних працях»[24]. Постать історика як вченого-просвітника 60 років XIX ст. розглянула Р. Г. Еймонтова у 1986 р. [25]. «Справу» професора Павлова у контексті урядової політики та історичної науки Російської імперії 60-70-х років XIX ст. дослідив В.І. Чесноков [26].

Автор статті розглянула викладацьку та наукову діяльність П. В. Павлов у контексті становлення та розвитку історичної освіти та науки в Університеті Св. Володимира в XIX ст. у 1995 р. [1], відзначаючи 160 років від початку праці історика в Університеті Св. Володимира у 2007 р.[27], пошанувала вченого у розвідках до 165-річного у 1999 р. [5] та до 175-річного ювілею Київського університету у 2010 р.[6], відзначила роль професора Павлова як наукового керівника студента Івана Лашнюкова [28]. Викладацьку, науково-дослідну та музейну діяльність П. В. Павлова після повернення в Університет Св. Володимира у 1875-1885 рр. на заснованій кафедрі історії і теорії мистецтв дослідила О. В. Сторчай у 2009 р. [29]. О. О. Тарасенко проаналізувала спогади про професора Павлова його колишнього студента В. Й. Португалова у

2015 р. [30], дослідила особистість П. В. Павлова у контексті становлення школи істориків Університету Св. Володимира у 2015 р. [31], розглянула спогади про нього [32] у 2016 р., спогади його колишнього студента В. Г. Авсеєнка [33], вивчила спогади М. І. Костомарова про П. В. Павлова [34] у 2016 р., розглянула соціокультурний портрет вченого у 2016 р. [35] та в 2017 р. у спогадах про викладачів Школи істориків Університету Св. Володимира [36].

Підсумуємо, окреслена історіографія дозволяє простежити як висвітлювалась протягом середини ХІХ – початку ХХІ ст. особистість, викладацька, наукова, освітянська, громадська, просвітницька діяльність професора кафедри російської історії П. В. Павлова у 1847-1859 роках, яка склала другий період формування Школи істориків Університету Св. Володимира.

Дослідження про О. І. Ставровського. Життя, діяльність, побіжну оцінку наукової творчості О. І. Ставровського визначив у 1884 р. у біографічній статті Ф. Я. Фортинський [37], стислі довідки про життя і діяльність історика були надруковані в 1900 р. [38] та 1909 р. [39]. Про О. І. Ставровського у своїх споминах у ХІХ ст. згадали М. І. Костомаров [13], В. Г. Авсеєнко [11]. Спогади М. І. Костомарова із його автобіографії, де він спогадує викладачів Університету Св. Володимира проаналізувала автор цієї статті [10]. Вона ж дослідила спогади В.Г. Авсеєнка про істориків Університету Св. Володимира [11].

Про київського медієвіста у своїх працях розповів С. І. Лиман у 2009 р. [40], який у 2011 р. розглянув вивчення історії середніх віків О. І. Ставровським та викладання її у його навчальних курсах [41], детально і безпристрасно проаналізував його магістерську дисертацію [42] та у 2013 р. розглянув історію «кадрового конфлікту» у київській університетській медієвістиці першої половини 1860-х рр.: О. І. Ставровський проти В. Г. Авсеєнка [43]. Дослідник підкреслив, що під

впливом критичних зауважень мемуарів Костомарова М. І. та В. Г. Авсеєнка про рівень загальної науково-педагогічної підготовки О. І. Ставровського в радянські роки сформувалася наукова інерція, яка зумовила дуже короткі й зневажливі згадування про О. І. Ставровського, що присутнє у праці В. П. Бузескула «Загальна історія та її представники в Росії в XIX і на початку XX ст.» [44], у монографії Р. Г. Еймонтової «Російські університети на межі двох епох» [45], у «Нарисах історії історичної науки в СРСР» [46], у яких не було дано оцінки творчості О. І. Ставровського.

Автор статті у контексті вивчення становлення та розвитку історичної освіти і науки в Університеті Св. Володимира вивчала науково-викладацьку діяльність О. І. Ставровського у 1995 р. [1], у 1999 [5], у 2010 р. [6]. Вона ж у 2007 р. розглядала діяльність історика як завідуючого Музею старожитностей Університету Св. Володимира [47]. О. О. Тарасенко у 2017 р. проаналізувала викладацьку і наукову роботу О. І. Ставровського в Університеті Св. Володимира [48], у контексті становлення Школи істориків Університету Св. Володимира [49], у соціокультурному портреті викладачів кафедри всесвітньої історії [50], у спогадах сучасників [51], у дослідженні історіографії питання щодо першого періоду формування Школи істориків Університету Св. Володимира у середині 30-х – кінці 40-х років XIX ст. [52].

Отже, зазначена історіографія дозволяє проаналізувати як висвітлювалась протягом другої половини XIX – початку XXI ст. викладацька та наукова діяльність професора кафедри всесвітньої історії О. І. Ставровського у 1836-1866 рр. та висновувати, що його діяльність склала перший та другий період формування Школи істориків Університету Св. Володимира.

Дослідження про В. Я. Шульгіна. Життя, науково-освітня та громадська діяльність В. Я. Шульгіна досліджуються протягом другої

половини XIX - початку XXI ст. Біографічний нарис про життя і діяльність В. Я. Шульгіна у 1879 р. намалював Г. К. Градовський [53], а у 1884 р. - Ф. Я. Фортинський [7, с.760-777]. Довідку про історика в енциклопедичному словнику у 1904 р. розмістив П. А. Конський [54]. Цілісну картину конфлікту, який виник при спробі В. Я. Шульгіна повернутися до викладання в Університет Св. Володимира в умовах дії статуту 1863 р. і отримав назву «справа Шульгіна», детально дослідив В.І. Чесноков [55]. Політику російського уряду щодо історичної науки в Університеті Св. Володимира у другій половині XIX ст., зорема, щодо «справи Шульгіна» розкрив В. М. Мордвінцев [56, 57]. Суть «справи Шульгіна» у своїх споминах також висвітлили В.Г. Авсеєнко [11] та О. В. Романович-Славатинский [10; 7, с.580-583]. Про В. Я. Шульгіна як про провідного професора історії Університету Св. Володимира у 1999 р. нагадала Л. В. Шевченко [58]. Постать В. Я. Шульгіна як видатного діяча науки і культури Києва вивчала Л. Д. Федорова [59]. Роботу історика на кафедрі всесвітньої історії побіжно окреслила О. О. Тарасенко у контексті дослідження становлення та розвитку історичної освіти і науки в Університеті Св. Володимира [1; 5; 6] вона ж дослідила як його спогадував у своїх споминах В. Г. Авсеєнко [33; 60] та О. В. Романович-Славатинский [10; 7, с. 580-583; 60]. Останній високо оцінив діяльність вченого по його смерті [61]. На початку XXI ст. життєвий шлях та науково-освітня та громадська діяльність вченого досліджував Р. П. Левінець [62; 63; 64; 65; 66; 67], А. В. Крижевський розглянув внесок В. Я. Шульгіна у розвиток антикознавства в Університеті Св. Володимира [68]. У 2010 р. у репринтно перевиданій «Истории Университета Св. Владимира» В.Я. Шульгіна [69] розміщена ґрунтовна стаття Івана Гриценка, Віктора Короткого, Дмитра Набильського про В. Я. Шульгіна та його працю [70].

Три підручника із давньої, середньої та нової всесвітньої історії [71; 72; 73], які В. Я. Шульгін видав у 1856-1862 рр. і які взяли за основу у викладанні більшість середніх навчальних чоловічих і жіночих закладів Російської імперії, відповідно витримали 6, 8, 7 видань, для свого часу були видатний явищем педагогічної та історичної думки, їх вирізняв авторський яскравий художній виклад, влучність характеристик епох і діячів, професіоналізм, високий методологічний рівень. Із задоволенням та користю ці підручники читали і дорослі. Значення підручників В. Я. Шульгіна, які відповідали усім вимогам свого часу, були високо оцінені С. В. Єшевським [74], Д. І. Іловайським [75].

До наукової спадщини В. Я. Шульгіна належать його магістерська дисертація «О состоянии женщин в России до Петра Великого. Историческое исследование» [76], високо відзначена у рецензіях М. П. Погодіним [77], нарис про стан освіти в навчальних закладах Південно-Західного краю із кінця XVIII ст. до відкриття в Києві університету, який був вступним розділом до історії Університету Св. Володимира і вперше був надрукований у часописі «Русское слово» в 1859 р. «Историческое обозрение учебных заведений в Юго-Западной России с конца XVIII века до открытия университета в Киеве» [77], перша історія Університету Св. Володимира, яка є одним із найкращих досліджень його ранньої історії, а В. Я. Шульгіну як історику випала честь залишити нащадкам відомості про перші п'ять років діяльності закладу, для автора це була данина поваги і подяки установі, яка надала йому вищу освіту [69]. Праця була написана до 25-річниці діяльності Університету Св. Володимира, схвально оцінена, відзначена як актуальна і глибока [70; 78], огляд економічного, політичного, культурного становища Південно-Західного краю в середині XIX ст., написаний у 1864 р. у вигляді монографії [79; 80].

Підсумуємо, окреслена історіографія дозволяє проаналізувати як вивчалась протягом середини XIX – початку XXI ст. особистість, наукова, освітянська, викладацька, просвітницька діяльність В. Я. Шульгіна та довести, що період праці В. Я. Шульгіна на кафедрі всесвітньої історії протягом 1849-1862 рр. склав другий період у становленні Школи істориків Університету Св. Володимира.

Висновки. Проведений аналіз та вивчення окресленої вище історіографії в історіографії середини XIX – початку XXI ст. по темі дослідження дозволили автору статті зробити висновок, що викладацька та наукова діяльність П. В. Павлова, О. І. Ставровського, В. Я. Шульгіна у кінці 40-х – середині 60-х років XIX ст. склали другий період формування Школи істориків Університету Св. Володимира. Особистості істориків Платона Васильовича Павлова, Олексія Івановича Ставровського, Віталія Яковича Шульгіна були непересічними для свого часу. Своєю викладацькою та науковою діяльністю вони формували другий період становлення Школи істориків Університету Св. Володимира, засвідчували культ знань, високу ерудицію, загальну культуру, навчали майбутніх талановитих фахівців і дослідників, виховували широко й неупереджено мислячу молоду генерацію громадян, надихали оточуючих вивчати російську та всесвітню історію, історію і культуру рідного краю, що сприяло започаткуванню традицій Школи істориків Університету Св. Володимира у цілому. Підкреслимо, що історики Університету Св. Володимира XIX ст. професори Павлов, Ставровський, Шульгін були серед фундаторів української історичної освіти і науки. Вивчення історії становлення та розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира XX ст. має вагомe значення для розуміння становлення та розвитку університетської історичної науки у XIX – початку XXI ст. у цілому.

Література:

1. Тарасенко Ольга. Становлення та розвиток історичної освіти та науки у Київському університеті у 1834–1884 рр. Київ: Логос, 1995. 276 с.
2. Тарасенко О. О. Становлення вітчизняної історичної освіти у Київському університеті //150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті: Матеріали Республіканської науково-практичної конференції. Київ, 20–21 жовтня 1992 р. К., 1993. С. 39-43.
3. Тарасенко О. Класична наукова школа істориків Київського університету Св. Володимира у ХІХ ст. //Історія. Частина І: Тези та повідомлення ІІІ Міжнародного конгресу україністів. Х.: Око, 1996. С. 225-228.
4. Тарасенко О. Внесок наукової школи істориків Київського університету у становлення національної історичної освіти і науки // Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції «Образ епохи. Культурне середовище Києва кінця ХІХ – початку ХХ ст.». Київ, Будинок вчених НАН України 20–22 листопада 1995 р. К.: Міжнародний Фонд «Відродження», 1995. С. 152-154.
5. Тарасенко Ольга. Історична освіта у Київському університеті (до 165-річчя від дня заснування) //Історія України. 1999. № 39. Жовтень (151). С. 5-6; № 41. Листопад (153). С. 5-8; № 42. Листопад (154). С. 2-5.
6. Тарасенко О. О. З історії становлення та розвитку історичної освіти в Київському імператорському університеті Св. Володимира (до 175 річчя від дня заснування) //Історична думка, № 1(2), 2010. 59 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/6385/1/O_Tarasenko_IS.pdf) (Accessed in 11.12.2017).

7. *Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884) / Составлен и издан под ред. В. С. Иконникова. Киев: Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. 860 с.*
8. *Павлов Платон Васильевич // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза. И. А. Ефрона. СПб., 1897. Т. XXII. С. 570-571.*
9. *Шевченко Л. В., Таран О. Г. Павлов Платон Васильевич // Електронна енциклопедія Київського національного університету імені Тара Шевченка. URL: <http://eu.univ.kiev.ua/departments/istoriyi-rosiyi-kafedra/pavlov-platon-vasyl%60ovych/>*
10. *Романович-Славатинский А. В. Моя жизнь и академическая деятельность. Воспоминания и заметки. 1832–1884 гг. // Вестник Европы. 1903. Ч.2. С.606-650. Ч.5. С. 181-205.*
11. *Авсеенко В. Г. Школьные годы: Отрывок из воспоминаний. 1852–1862 // Исторический вестник. 1881. Ч. 4. С. 707-734.*
12. *Португалов В. О. Ученик об учителе // Исторические записки. 1986. Т. 113. С. 252–256.*
13. *Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография / Сост. и ист.-биогр. очерк В. А. Замлинского; Примеч. И. Л. Бутича. 2-е изд. К.: Лыбидь, 1990. 736 с.*
14. *Павлов П. В. Об историческом значении царствования Бориса Годунова. М., 1850. 132 с.*
15. *Кавелин К. Д. Об историческом значении царствования Бориса Годунова. Соч. П. Павлова. М., 1850 //Отечественные записки, 1850. Т. 72. Ч. 9. Отд. V. Критика. С. 13-30.*
16. *Об историческом значении царствования Бориса Годунова. Соч. П. Павлова. М., 1850 // Современник, 1850. Т. 22. Ч. 7. Отд. III. Критика. С. 17-26.*

17. *Погодин М. П. Об историческом значении царствования Бориса Годунова. Соч. П. Павлова. М., 1850 //Москвитянин, 1850. Ч. 8. Кн. II. Від. IV. С. 116-135.*
18. *Лемке М. Дело профессора Павлова // Очерки освободительного движения 60-х годов. СПб., 1908. С. 7-13.*
19. *Прощальная лекция пр. П.В.Павлова, студентам Киевского университета, зачит. в декабре 1859 г. // Исторические записки. 1955. Т. 52. С. 265-266.*
20. *Таубин Р. А. Я. Н. Бекман и Харьковско-Киевское тайное общество // Революционная ситуация в России 1859-1861. М., 1963.*
21. *Барабой А. З. Харьковско-Киевское революционное тайное общество 1856-60 гг. //Исторические записки. Т. 52. М., 1955.*
22. *Эйдельман Н.Я. Герцен и Харьковско-Киевское революционное общество // Проблемы истории общественного движения и историографии. М., 1971.*
23. *Ястребов Федор. Революционные демократы на Украине: вторая половина 50-х - начало 60-х годов XIX ст. /отв. ред.: Ф.Е. Лось; АН Украинской ССР, Ин-т истории . Киев: Изд-во АН УССР, 1960. С. 269-271.*
24. *Пирогов Н. И. О воскресных школах. С. 301-309. Уведомление ректору университета о разрешении открыть ежедневную бесплатную школу для начального образования. С. 309. Пирогов Н. И. Письмо к генерал- губернатору И. И. Васильчикову 24.09.1859 г. Об открытии в Киеве воскресных школ. С. 409. Письмо 21.11.1859 г. О воскресных школах. С. 409-410. О надзоре за воскресными школами. С. 410-411. / Избранные педагогические сочинения. М., 1985.*
25. *Эймонтова Р. Г. Ученый-просветитель П.В.Павлов (60-е годы) // Исторические записки. 1986. Т. 113. С. 208-249.*

26. Чесноков В. И. Министерство Просвещения и "дело" профессора П. В. Павлова /Правительственная политика и историческая наука России 60-70-х гг. XIX в. Исследовательские очерки. Воронеж, 1989. 208 с.
27. Тарасенко Ольга. Викладацька діяльність П. В. Павлова в Університеті Св. Володимира у середині XIX ст. //Література та культура Полісся, 2007. № 38. С. 236-248.
28. Тарасенко, Ольга. Формування наукових шкіл істориків в Університеті Св. Володимира: Іван Васильович Лашнюков //Київські історичні студії. Збірник наукових праць, 2015. № 1. С. 108-114.
29. Сторчай О. В. Мистецька освіта в Київському університеті (1834-1924): Монографія. К.: Щек, 2009. 335 с.
30. Тарасенко О. О. Спогади В.Й. Португалова про професора Павлова (школа істориків Університету Св. Володимира) /Матеріали XII Міжнародної наукової інтернет конференції "Актуальні наукові дослідження" (22-24.12.15), Історія. Збірник наукових праць. 2015. С. 77-85.
31. Тарасенко О. О. До становлення школи істориків Університету Св. Володимира: Платон Васильович Павлов //Парадигма пізнання: гуманітарні питання. 2015. Вип. 7(10). С. 4-30.
32. Тарасенко О. О. Спогади про професора Павлова (школа істориків Університету Св. Володимира) //Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університет. 2016. Вип. 45. С. 80-85.
33. Тарасенко О. О. Спогади В. Г. Авсеєнка про істориків Університету Св. Володимира //Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2016. Вип. 130 (2). С. 81-89.

34. Тарасенко О. О. Спогади М. І. Костомарова про П. В. Павлова (школа істориків Університету Св. Володимира) // *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 105 (2). С. 133-139.
35. Тарасенко О.О. Штрихи до соціокультурного портрету істориків Університету Св. Володимира В.Ф. Домбровського, М.І. Костомарова, П.В. Павлова // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Серія: Історія*. 2016. Вип. 2 (1). С. 100-112.
36. Тарасенко Ольга. Викладачі Школи істориків Університету Св. Володимира у спогадах сучасників (середина 30-х – початок 60-х років XIX ст.) // *Емінак: науковий щоквартальник*. 2017. № 4 (20) (жовтень-грудень). Т. 1. С. 10-27.
37. Фортинский Ф. Я. Ставровский А. И. /Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира (1834-1884) /Составлен и издан. под ред.: В.С. Иконников. Киев: Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. С. 619-622.
38. Ставровский, Алексей Иванович // *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*. СПб., 1900. Т. 31. П/т. 61. С. 387.
39. Кравец Ф. Ставровский Александр Иванович // *Русский биографический словарь в 25 томах. Том XIX. Смеловский-Суворина*. Спб.: Тип. Товарищества Общественная Польза, 1909. 620. С. 310-311.
40. Лиман С. И. Идеи в латах: Запад или Восток? Средневековье в оценках медиевистов Украины (1804 – первая половина 1880-х гг.). Х.: ХГАК, 2009. 688 с. С. 180, 184-185.
41. Лиман С. І. Історія середніх віків у творчості та навчальних курсах професора Київського університету Олексія Івановича Ставровського (1811–1882 рр.) // *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 33. С. 29-40.

42. Ставровський А. И. *Рассуждение о значении средних веков в отношении к новейшему времени*. К.: Тип. ун-та, 1841. 197 с.
43. Лиман С. І. *З історії «кадрового конфлікту» у київській університетській медієвістиці першої половини 1860-х рр.: О. І. Ставровський проти В. Г. Авсеєнка* //Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки, 2013. Том 23. С. 144-160.
44. Бузескул В. П. *Всеобщая история и её представители в России в XIX – начале XX вв.* Л.: Изд-во АН СССР, 1929. Ч. 1. 218 с.
45. Эймонтова Р. Г. *Русские университеты на грани двух эпох. От России крепостной к России капиталистической*. М.: Наука, 1985. 350 с.
46. *Очерки истории исторической науки в СССР*. М.: Изд-во АН СССР, 1961. Т.2.
47. Тарасенко О. О. *Музей старожитностей університету Св. Володимира у вивченні історії українського народу (до 170-річчя заснування)* // Сумська старовина, 2007. Вип. 23. С. 78-83.
48. Тарасенко О. О. *Школа істориків Університету Св. Володимира: штрихи до творчого портрету О. І. Ставровського (1811–1882)* //Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2017. Вип. 49. С. 100-107.
49. Тарасенко О.О. *До становлення Школи істориків Університету Св. Володимира: В.Ф. Цих та О.І. Ставровський* //Грані. Науково-теоретичний альманах. Том 20. № 7(147). С. 15-31.
50. Тарасенко О. О. *Штрихи до соціокультурного портрету істориків Університету Св. Володимира В. Ф. Циха, О. І. Ставровського, В. Я. Шульгіна* //Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Серія: Історія. 2017.

51. Тарасенко О. О. Викладачі школи істориків Університету Св. Володимира у спогадах сучасників (середина 30-х – початку 60-х років XIX ст.) // *Емінак: науковий щоквартальник*. 2017. Т.1. № 4 (20) (жовтень-грудень). С. 10-27.
52. Тарасенко О. О. Школа істориків Університету Св. Володимира у середині 30-х – кінці 40-х років XIX ст. (до історіографії питання) // *Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд»*. 2017. № 10 (42). С. 84-103.
53. Градовский Г. Виталий Яковлевич Шульгин // *Древняя и Новая Россия*. 1879. Т. II. № 9. С. 413-429.
54. Конский П. А. Шульгин, Виталий Яковлевич // *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.)*. СПб., 1890–1907. XL (1904): *Шуйское-Электровозбудимость*, с. 4-5.
55. Чесноков, В. И. «Дело В. Я. Шульгина» в Киевском университете как эпизод из истории университетской жизни в условиях действия Устава 1863 года // *Российские университеты в XVIII–XIX веках: сборник научных статей*. Воронеж, 1999. Вып. 4. С. 121-139.
56. Мордвінцев В. М. Політика російського уряду щодо історичної науки в Київському університеті в другій половині XIX ст. // *150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті*. К., 1993. С. 184-185.
57. Мордвінцев, В. М. «Київський університетський розбрат» // *Київський університет як осередок національної духовності, науки, культури*. К., 1999. Ч. 1. С. 48.
58. Шевченко Л. В. П. В. Павлов, В. Я. Шульгін – провідні професори історії Київського університету св. Володимира // *Історія України. Маловідомі імена, події, факти: Зб. ст.* К., 1999. Вип. 9. С. 321- 332.

59. Федорова Л. Д. Шульгін Віталій Яковлевич // *Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України* / Відп. редактор В. О. Горбик. К., 2005. Ч. 2. С. 319-321.
60. Тарасенко О. О. Спогади про професора Шульгіна (школа істориків Університету Св. Володимира) // *Інтелігенція і влада*. 2016. Вип. 34. С. 207-223.
61. Віталій Яковлевич Шульгін. Некролог и речи, произнесённые над его гробом. Киев, 1879. 40 с.
62. Левінець Р. П. В. Я. Шульгін – життя пов'язане з Києвом // *Наукові записки з історії України. Переяслав-Хмельницький*, 2002. Вип. 13. С. 217-222.
63. Левінець Р. П. Життєвий шлях та науково-громадська діяльність В. Я. Шульгіна (1821–1878 рр.): Автореф. дис...канд. іст. наук. К., 2004. 24 с.
64. Левінець Р. П. Дослідження В. Я. Шульгіним стану освіти в Україні на зламі XVIII – XIX ст. // *Наукові записки. Історичні науки: Зб. наук. ст. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ-Переяслав-Хмельницький*, 2002. Вип. 47. С. 180-187.
65. Левінець Р. П. Київські сторінки життя В. Я. Шульгіна // *Історичний календар*. К., 2002. С. 181-183.
66. Левінець Р. П. Шульгін Віталій Якович / *Енциклопедія Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. URL: <http://eu.univ.kiev.ua/departments/novoyi-ta-novitn%60oyi-istoriyi-/shul%60gyn-vitaliy-yakovych/>
67. *Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сьогодення* / під ред. проф. Г.Д. Казьмирчука. К., 2004.

68. Крижевський А. В. В. Я. Шульгін та його внесок у розвиток антикознавства в Університеті Св. Володимира // *Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць*. 2014. Вип. 44. С. 89-96.
69. Шульгін В. Я. *История Университета Св. Владимира*. СПб., 1860. 230 с. та Шульгін Виталий. *История Университета Св. Владимира /соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий. Репр. изд. К.: Лыбидь*. 2010. 280 с.
70. Іван Гриценко, Віктор Короткий, Дмитро Набільський. Професор В. Я. Шульгін та його «История университета Св. Владимира» /Шульгін Виталий. *История Университета Св. Владимира /соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий. Репр. изд. К.: Лыбидь*. 280 с. К., 2010. С.255-290. С. I–XXXVI.
71. Шульгін В. Я. *Курс всеобщей истории для воспитаниц благородных институтов и воспитанников гимназий. История средних веков*. 1-е изд. Киев, 1858. 8-е изд., 1881.
72. Шульгін В. Я. *Курс истории древнего мира для воспитаниц женских институтов и воспитанников гимназий*. 1-е изд. Киев, 1856. 6-е изд., 1865.
73. Шульгін В. Я. *Курс истории новых времен для воспитанников и воспитаниц средних учебных заведений*. 1-е изд. Киев, 1861. 7-е изд., 1898.
74. Ешевский С. *Курс всеобщей истории, составленный В. Шульгиным* // *Атеней*. 1858. Ч. 5. С. 126-160.
75. Иловайский Д. *Курс всеобщей истории и пр., соч. Шульгина* // *Московские Ведомости*. 1858. № 137. 15 ноября. С. 561-563.
76. Шульгін В. *О состоянии женщин в России до Петра Великого. Историческое исследование*. Вып 1. Киев: тип. И. Вальнера. 1850. 106 с.

77. Погодин М. П. О состоянии женщин //Москвитянин. 1850. Ч. 3. Отд. IV. С. 97.

78. Пыпин А. Н. История университета св. Владимира. Сочинение Виталия Шульгина. СПб. 1860. //Современник. 1860. № 8. С. 295.

79. Шульгин В. Я. Историческое обозрение учебных заведений в Юго-Западной России с конца XVIII века до открытия университета в Киеве //Русское слово. 1859. № 9. С. 1-40 та Киев, 1860.

80. Шульгин В. Я. Юго-Западный край в последнее двадцатипятилетие (1838-1863). Киев, 1864. 254 с.

References:

1. Tarasenko Olha. Stanovlennja ta rozvytok istorychnoji osvity ta nauky u Kyjivsjkomu universyteti u 1834–1884 rr. Kyjiv: Loghos, 1995. 276 s.

2. Tarasenko O. O. Stanovlennja vitchyznjanoji istorychnoji osvity u Kyjivsjkomu universyteti //150 rokiv rozvytku vitchyznjanoji istorychnoji nauky v Kyjivsjkomu universyteti: Materialy Respublikansjkoji naukovopraktychnoji konferenciji. Kyjiv, 20–21 zhovtnja 1992 r. K., 1993. S. 39-43.

3. Tarasenko O. Klasychna naukova shkola istorykiv Kyjivsjkogho universytetu Sv. Volodymyra u XIX st. //Istorija. Chastyna I: Tezy ta povidomlennja III Mizhnarodnogho konghresu ukrajinistiv. Kh.: Oko, 1996. S. 225-228.

4. Tarasenko O. Vnesok naukovoji shkoly istorykiv Kyjivsjkogho universytetu u stanovlennja nacionaljnoji istorychnoji osvity i nauky // Zbirnyk tez dopovidej Mizhnarodnoji naukovoji konferenciji «Obraz epokhy. Kuljturne seredovyshhe Kyjeva kincja KhIKh – pochatku KhKh st.». Kyjiv, Budynok vchenykh NAN Ukrainy 20–22 lystopada 1995 r. K.: Mizhnarodnyj Fond «Vidrodzhennja», 1995. S. 152-154.

5. Tarasenko Olha. Istorychna osvita u Kyjivsjkomu universyteti (do 165-rychchja vid dnja zasnuvannja) //Istorija Ukrainy. 1999. № 39. Zhovtenj (151). S. 5-6; № 41. Lystopad (153). S. 5-8; № 42. Lystopad (154). S. 2-5.

6. Tarasenko O. O. *Z istoriji stanovlennja ta rozvytku istorychnoji osvity v Kyjivsjkomu imperatorsjkomu universyteti Sv. Volodymyra (do 175 richchja vid dnja zasnuvannja) //Istorychna dumka, № 1(2), 2010. 59 s. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/6385/1/O_Tarasenko_IS.pdf) (Accessed in 11.12.2017).*
7. *Biograficheskiy slovar professorov i prepodavateley Universiteta Sv. Vladimira (1834–1884) /Sostavlen i izdan pod. red. V. S. Ikonnikova. Kiev: Tip. Un-ta Sv. Vladimira, 1884. 860 s.*
8. *Pavlov Platon Vasilevich //Entsiklopedicheskiy slovar F. A. Brokgauza. I. A. Yefrona. SPb., 1897. T. XXII. S. 570-571.*
9. *Shevchenko L. V., Taran O. Gh. Pavlov Platon Vasylyjovych // Elektronna encyklopedija Kyjivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tara Shevchenka. URL: <http://eu.univ.kiev.ua/departments/istoriyi-rosiyi-kafedra/pavlov-platon-vasyl%60ovych/>*
10. *Romanovich-Slavatinskiy A. V. Moya zhizn i akademicheskaya deyatel'nost. Vospominaniya i zametki. 1832–1884 gg. //Vestnik Yevropy. 1903. Ch.2. S.606-650. Ch.5. S. 181-205.*
11. *Avseenko V. G. Shkolnye gody: Otryvok iz vospominaniy. 1852–1862 // Istoricheskiy vestnik. 1881. Ch. 4. S. 707-734.*
12. *Portugalov V.O. Uchenik ob uchitele //Istoricheskie zapiski. 1986. T. 113. S. 252–256.*
13. *Kostomarov N. I. Istoricheskie proizvedeniya. Avtobiografiya /Sost. i ist.-biogr. ocherk V. A. Zamlinskogo; Primech. I. L. Buticha. 2-e izd. K.: Lybid, 1990. 736 s.*
14. *Pavlov P. V. Ob istoricheskom znachenii tsarstvovaniya Borisa Godunova. M., 1850. 132 s.*
15. *Kavelin K. D. Ob istoricheskom znachenii tsarstvovaniya Borisa Godunova. Soch. P. Pavlova. M., 1850 //Otechestvennyye zapiski, 1850. T. 72. Ch. 9. Otd. V. Kritika. S. 13-30.*

16. *Ob istoricheskom znachenii tsarstvovaniya Borisa Godunova. Soch. P. Pavlova. M., 1850 //Sovremennik, 1850. T. 22. Ch. 7. Otd. III. Kritika. S. 17-26.*
17. *Pogodin M. P. Ob istoricheskom znachenii tsarstvovaniya Borisa Godunova. Soch. P. Pavlova. M., 1850 //Moskvityanin, 1850. Ch. 8. Kn. II. Vid. IV. S. 116-135.*
18. *Lemke M. Delo professora Pavlova //Ocherki osvoboditelnogo dvizheniya 60-kh godov. SPb., 1908. S. 7-13.*
19. *Proshchalnaya lektsiya pr. P.V.Pavlova, studentam Kievskogo universiteta, zachit. v dekabre 1859 g. //Istoricheskie zapiski. 1955. T. 52. S. 265-266.*
20. *Taubin R. A. Ya. N. Bekman i Kharkovsko-Kievskoe taynoe obshchestvo //Revolyutsionnaya situatsiya v Rossii 1859-1861. M., 1963.*
21. *Baraboy A. Z. Kharkovsko-Kievskoe revolyutsionnoe taynoe obshchestvo 1856-60 gg. //Istoricheskie zapiski. T. 52. M., 1955.*
22. *Eydelman N.Ya. Gertsen i Kharkovsko-Kievskoe revolyutsionnoe obshchestvo //Problemy istorii obshchestvennogo dvizheniya i istoriografii. M., 1971.*
23. *Yastrebov Fedor. Revolyutsionnye demokraty na Ukraine: vtoraya polovina 50-kh - nachalo 60-kh godov XIX st. /otv. red.: F.Ye. Los; AN Ukrainskoy SSR, In-t istorii. Kiev: Izd-vo AN USSR, 1960. S. 269-271.*
24. *Pirogov N. I. O voskresnykh shkolakh. S. 301-309. Uvedomlenie rektoru universiteta o razreshenii otkryt ezhednevnyuyu besplatnyuyu shkolu dlya nachalnogo obrazovaniya. S. 309. Pirogov N. I. Pismo k general-gubernatoru I. I. Vasilchikovu 24.09.1859 g. Ob otkrytii v Kieve voskresnykh shkol. S. 409. Pismo 21.11.1859 g. O voskresnykh shkolakh. S. 409-410. O nadzore za voskresnymi shkolami. S. 410-411. / Izbrannyye pedagogicheskie sochineniya. M., 1985.*

25. Eymontova R. G. *Uchenyy-prosvetitel P.V.Pavlov (60-e gody) //Istoricheskie zapiski. 1986. T. 113. S. 208-249.*
26. Chesnokov V. I. *Ministerstvo Prosveshcheniya i "delo" professora P. V. Pavlova /Pravitelstvennaya politika i istoricheskaya nauka Rossii 60-70-kh gg. XIX v. Issledovatelkie ocherki. Voronezh, 1989. 208 c.*
27. Tarasenko Olha. *Vykladacjka dijalnistj P. V. Pavlova v Universyteti Sv. Volodymyra u seredyni XIX st. //Literatura ta kuljtura Polissja, 2007. № 38. S. 236-248.*
28. Tarasenko, Olha. *Formuvannja naukovykh shkil istorykiv v Universyteti Sv. Volodymyra: Ivan Vasylyjovych Lashnjukov //Kyjivski istorychni studiji. Zbirnyk naukovykh pracj, 2015. № 1. C. 108-114.*
29. Storchaj O. V. *Mystecjka osvita v Kyjivskom universyteti (1834-1924): Monohrafija. K.: Shhek, 2009. 335 s.*
30. Tarasenko O. O. *Spoghady V. J. Portughalova pro profesora Pavlova (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) /Materialy XXII Mizhnarodnoji naukovoji internet konferenciji "Aktualjni naukovi doslidzhennja" (22-24.12.15), Istorija. Zbirnyk naukovykh pracj. 2015. C. 77-85.*
31. Tarasenko O. O. *Do stanovlennja shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: Platon Vasylyjovych Pavlov //Paradyghma piznannja: ghumanitarni pytannja. 2015. Vyp. 7(10). S. 4-30.*
32. Tarasenko O. O. *Spoghady pro profesora Pavlova (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) //Naukovi praci istorychnogho fakuljtetu Zaporizjkogho nacionaljnogho universytet. 2016. Vyp. 45. S. 80-85.*
33. Tarasenko O. O. *Spoghady V. Gh. Avsjejenka pro istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra //Ghrani. Naukovo-teoretychnyj i ghromadsjko-politychnyj aljmanakh. 2016. Vyp. 130 (2). S. 81-89.*

34. Tarasenko O. O. Spoghady M. I. Kostomarova pro P. V. Pavlova (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) //Ghileja: naukovyj visnyk. 2016. Vyp. 105 (2). S. 133-139.
35. Tarasenko O. O. Shtrykhy do sociokuljturnogho portretu istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra V. F. Dombrovsjkoj, M. I. Kostomarova, P. V. Pavlova //Naukovi zapysky Ternopiljskogho nacionalnogho pedaghoghichnogho universytetu imeni Volodymyra Ghnatjuka Cerija: Istorija. 2016. Vyp. 2 (1). S. 100-112.
36. Tarasenko Olha. Vykladachi Shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra u spoghadakh suchasnykiv (seredyna 30-kh – pochatok 60-kh rokiv XIX st.) //Eminak: naukovyj shhokvartaljnuk. 2017. № 4 (20) (zhovtenj-ghrudenj). T. 1. S. 10-27.
37. Fortinskiy F. Ya. Stavrovskiy A.I. /Biograficheskiy slovar professorov i prepodavateley Imperatorskogo Universiteta sv. Vladimira (1834-1884) / Sostavlen i izdan. pod red.: V. S. Ikonnikov. Kiev: Tip. Un-ta Sv. Vladimira, 1884. S. 619-622.
38. Stavrovskiy, Aleksey Ivanovich //Entsiklopedicheskiy slovar Brokgauza i Yefrona. SPb., 1900. T. 31. P/t. 61. S. 387.
39. Kravets F. Stavrovskiy Aleksandr Ivanovich //Russkiy biograficheskiy slovar v 25 tomakh. Tom XIX. Smelovskiy-Suvorina. Spb.: Tip. Tovarishchestva Obshchestvennaya Polza, 1909. 620. C. 310-311.
40. Liman S. I. Idei v latak: Zapad ili Vostok? Srednevekove v otsenkakh medievistov Ukrainy (1804 – pervaya polovina 1880-kh gg.). Kh.: KhGAK, 2009. 688 s. S. 180, 184-185.
41. Lyman S. I. Istorija serednikh vikiv u tvorchosti ta navchaljnykh kursakh profesora Kyjivsjkogho universytetu Oleksija Ivanovycha Stavrovsjkoj (1811–1882 rr.) //Visnyk Kharkivskoj derzhavnoj akademiji kuljтуры. 2011. Vyp. 33. S. 29-40.

42. Stavrovskiy A. I. *Rassuzhdenie o znachenii srednikh vekov v otnoshenii k noveyshemu vremeni*. K.: Tip. un-ta, 1841. 197 s.
43. Lyman S. I. *Z istoriji «kadrovogho konfliktu» u kyjivskij universytetskij medijevistycki pershoji polovyny 1860-kh rr.:* O. I. Stavrovsjkij proty V.Gh. Avsjejenka // *Naukovi praci Kam'janecj-Podiljsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Ivana Oghijenka: Istorychni nauky*, 2013. Tom 23. S. 144-160
44. Buzeskul V. P. *Vseobshchaya istoriya i ee predstaviteli v Rossii v XIX – nachale XX vv.* L.: Izd-vo AN SSSR, 1929. Ch. 1. 218 s.
45. Eymontova R. G. *Russkie universitety na grani dvukh epokh. Ot Rossii krepostnoy k Rossii kapitalisticheskoy*. M.: Nauka, 1985. 350 s.
46. *Ocherki istorii istoricheskoy nauki v SSSR*. M.: Izd-vo AN SSSR, 1961. T.2.
47. Tarasenko O. O. *Muzej starozhytnostej universytetu Sv. Volodymyra u vyvchenni istoriji ukrajinsjkogho narodu (do 170-richchja zasnuvannja) // Cumsjka starovyna*, 2007. Vyp. 23. S. 78-83.
48. Tarasenko O.O. *Shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: shtrykhy do tvorchogho portretu O. I. Stavrovsjkogho (1811–1882) // Naukovi praci istorychnogho fakuljtetu Zaporizjkogho nacionaljnogho universytetu*. 2017. Vyp. 49. S. 100-107.
49. Tarasenko O. O. *Do stanovlennja Shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: V. F. Cykh ta O. I. Stavrovsjkij // Ghrani. Naukovo-teoretychnyj aljmanakh*. Tom 20. № 7(147). S. 15-31.
50. Tarasenko O. O. *Shtrykhy do sociokuljturnogho portretu istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra V.F. Cykha, O. I. Stavrovsjkogho, V.Ja. Shuljghina // Naukovi zapysky Ternopiljsjkogho nacionaljnogho pedaghoghichnogho universytetu imeni Volodymyra Ghnatjuka Cerija: Istorija*. 2017.

51. Tarasenko O. O. *Vykladachi shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra u spoghadakh suchasnykiv (seredyna 30-kh – pochatku 60-kh rokiv XIX st.) //Eminak: naukovyj shhokvartalnyk. 2017. T.1. № 4 (20) (zhovtenj-ghrudenj). S. 10-27.*
52. Tarasenko O. O. *Shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra u seredyni 30-kh – kinci 40-kh rokiv XIX st. (do istorioghrafiji pytannja) // Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal «Naukovyj oghljad». 2017. № 10 (42). S. 84-103.*
53. Gradovskiy G. *Vitaliy Yakovlevich Shulgin //Drevnyaya i Novaya Rossiya. 1879. T. II. № 9. S. 413-429.*
54. Konskiy P. A. *Shulgin, Vitaliy Yakovlevich //Entsiklopedicheskiy slovar Brokgauza i Yefrona: v 86 t. (82 t. i 4 dop.). SPb., 1890–1907. XL (1904): Shuyskoe-Elektrovozbudimost, s. 4-5.*
55. Chesnokov, V. I. *«Delo V. Ya. Shulgina» v Kievskom universitete kak epizod iz istorii universitetskoy zhizni v usloviyakh deystviya Ustava 1863 goda //Rossiyskie universitety v XVIII–XIX vekakh: sbornik nauchnykh statey. Voronezh, 1999. Vyp. 4. S. 121-139.*
56. Mordvincev V. M. *Polityka rosijskogho urjadu shhodo istorychnoji nauky v Kyjivskom universyteti v drughij polovyni KhIKh st. //150 rokiv rozvytku vitchyznjanoi istorychnoji nauky v Kyjivskom universyteti. K., 1993. C. 184-185.*
57. Mordvincev, V. M. *«Kyjivskiy universytetskiy rozbrat» //Kyjivskiy universytet jak jak oseredok nacionalnoji dukhovnosti, nauky, kuljтуры. K., 1999. Ch. 1. S. 48.*
58. Shevchenko L. V. *P. V. Pavlov, V. Ja. Shuljghin – providni profesory istoriji Kyjivskogho universytetu sv. Volodymyra //Istorija Ukrainy. Malovidomi imena, podiji, fakty: Zb. st. K., 1999. Vyp. 9. S. 321- 332.*

59. Fedorova L. D. *Shuljghin Vitalij Jakovlevych //Vydatni dijachi nauky i kuljтуры Kyjeva v istoryko-krajeznavchomu rusi Ukrainy /Vidp. redaktor V. O. Ghorbyk. K., 2005. Ch. 2. S. 319-321.*
60. Tarasenko O. O. *Spoghady pro profesora Shuljghina (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) //Intelighencija i vlada. 2016. Vyp. 34. S. 207-223.*
61. *Vytalyj Jakovlevych Shuljghyn. Nekrologh y rechy, proyznesënnnye nad egho ghrobom. Kyev, 1879. 40 s.*
62. *Levinecj R. P. V. Ja. Shuljghin – zhyttja pov'jazane z Kyjevom // Naukovi zapysky z istoriji Ukrainy. Perejaslav-Khmeljnyckyj, 2002. Vyp. 13. S. 217-222.*
63. *Levinecj R. P. Zhyttjevyj shljakh ta naukovo-ghromadsjka dijalnistj V. Ja. Shuljghina (1821–1878 rr.): Avtoref. dys...kand. ist. nauk. K., 2004. 24 s.*
64. *Levinecj R. P. Doslidzhennja V. Ja. Shuljghinym stanu osvity v Ukraini na zlami XVIII – XIX st. //Naukovi zapysky. Istorychni nauky: Zb. nauk. st. Nacionaljnogho pedaghoghichnogho universytetu imeni M. P. Draghomanova. Kyjiv-Perejaslav-Khmeljnyckyj, 2002. Vyp. 47. S. 180-187.*
65. *Levinecj R.P. Kyjivsjki storinky zhyttja V.Ja. Shuljghina //Istorychnyj kalendar. K., 2002. S. 181-183.*
66. *Levinecj R. P. Shuljghyn Vitalij Jakovych /Encyklopedija Kyjivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. URL: <http://eu.univ.kiev.ua/departments/novoyi-ta-novitn%60oyi-istoriyi-/shul%60gyn-vitaliy-yakovych/>*
67. *Istorychnyj fakuljtet Kyjivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: mynule j sjoghodennja /pid red. prof. Gh.D. Kazjmyrchuka. K., 2004.*

68. Kryzhevsjkyj A. V. V. Ja. Shuljghin ta jogho vnesok u rozvytok antykoznavstva v Universyteti Sv. Volodymyra //Etnichna istorija narodiv Jevropy: Zbirnyk naukovykh pracj. 2014. Vyp. 44. S. 89-96.
69. Shulgin V. Ya. *Istoriya Universiteta Sv. Vladimira*. SPb., 1860. 230 s. Shulgin Vitaliy. *Istoriya Universiteta Sv. Vladimira /soch. Vitaliya Shulgina; sost. V. Korotkiy. Repr. izd. K.: Lybid. 2010. 280 s.*
70. Ivan Ghrycenko, Viktor Korotkyj, Dmytro Nabylyjskyj. *Profesor V. Ja. Shul'ghin ta jogho «Ystoryja unyversyteta Sv. Vladymyra» /Shuljghyn Vytalyj. Ystoryja Unyversyteta Sv. Vladymyra /soch. Vytalyja Shulghyna; sost. V. Korotkyj. Repr. yzd. K.: Lybydj. 280 s. K., 2010. S.255-290. S. I–XXXVI.*
71. Shulgin V. Ya. *Kurs vseobshchey istorii dlya vospitanits blagorodnykh institutov i vospitannikov gimnazyj. Istoriya srednikh vekov. 1-e izd. Kiev, 1858. 8-e izd., 1881.*
72. Shulgin V. Ya. *Kurs istorii drevnego mira dlya vospitanits zhenskikh institutov i vospitannikov gimnazyj. 1-e izd. Kiev, 1856. 6-e izd., 1865.*
73. Shulgin V. Ya. *Kurs istorii novykh vremen dlya vospitannikov i vospitanits srednikh uchebnykh zavedeniy. 1-e izd. Kiev, 1861. 7-e izd., 1898.*
74. Yeshevskiy S. *Kurs vseobshchey istorii, sostavlennyy V. Shulginyam //Ateney. 1858. Ch. 5. S. 126-160.*
75. Ilovayskiy D. *Kurs vseobshchey istorii i pr., soch. Shulgina //Moskovskie Vedomosti. 1858. № 137. 15 noyabrya. S. 561-563.*
76. Shulgin V. *O sostoyanii zhenshchin v Rossii do Petra Velikogo. Istoricheskoe issledovanie. Vyp 1. Kiev: tip. I. Valnera. 1850. 106 s.*
77. Pogodin M. P. *O sostoyanii zhenshchin //Moskvityanin. 1850. Ch. 3. Otd. IV. S. 97.*
78. Pypin A. N. *Istoriya universiteta sv. Vladimira. Sochinenie Vitaliya Shulgina. SPb. 1860. // Sovremennik. 1860. № 8. S. 295.*

79. *Shulgin V. Ya. Istoricheskoe obozrenie uchebnykh zavedeniy v Yugo-Zapadnoy Rossii s kontsa KhVIII veka do otkrytiya universiteta v Kieve // Russkoe slovo. 1859. № 9. S. 1-40 ta Kiev, 1860.*

80. *Shulgin V. Ya. Yugo-Zapadnyy kray v poslednee dvadtsatipyatiletie (1838-1863). Kiev, 1864. 254 s.*